

Παροδοσιακοί χοροί

Από τον Γεώργιο Ε. Ρόζη, Διπλ. Πολιτικό Μηχανικό ΕΜΠ

Πρόλογος

Ξεκινώντας, θα ήθελα να περιγράψω πώς προέκυψε όλο αυτό. Από τα πρώτα μαθήματα χορού που έκανα ήταν οι ποντιακοί χοροί, κάτι που με δυσκόλεψε αρκετά. Μέχρι τότε για μένα η ποντιακή μουσική ήταν λύρα και νταούλι χωρίς να μπορώ να ξεχωρίσω τους ρυθμούς, οπότε τα βήματα στους χορούς αυτούς ήταν περισσότερο μηχανικά, μετρώντας τα χωρίς να μπορώ να αισθανθώ τη μουσική.

Για μένα ο Ομάλ Καρς, ο Τικ, ο Διπάτ ήταν απλά διαφορετικά βήματα με συνοδεία μίας λύρας και ενός νταουλιού. Όμως, η περιέργειά μου θέλησε να με οδηγήσει στο να μάθω να ξεχωρίζω τους ήχους και τους ρυθμούς. Να τους μάθω, να τους κάνω κτήμα μου και μέσα από αυτό να σύρω και τα βήματά μου. Και πραγματικά, δειλά μεν, σταμάτησα να μετρώ και άρχισα να ακούω το ρυθμό, προσπαθώντας να προσαρμόσω την κίνησή μου. Βέβαια η προσέγγιση ήταν σταδιακή μαθαίνοντας έναν-έναν τους χορούς.

Η αρχή έγινε από το χορό Ομαλ Καρς του Πόντου. Το ερώτημα που έθεσα εδώ ήταν: πώς μαθαίνω το ρυθμό; Η απάντηση που έδωσα ήταν ότι πριν μάθεις να χορεύεις ένα τραγούδι πρέπει να μάθεις το ίδιο το τραγούδι. Να το καταλάβεις και να το αισθανθείς. Μόνο τότε θα μπεις στην θέση αυτών που το τραγούδησαν και το χόρεψαν. Το συναίσθημα τελικά είναι αυτό που επικρατεί στα βήματα του χορού, όπως σε κάθε τι άλλωστε.

Όμως πώς μπορείς να νιώσεις αυτό το συναίσθημα όταν βρίσκεσαι τόσο μακριά από τις περιοχές όπου ακούστηκαν και χορεύτηκαν αυτά τα τραγούδια; Μαθαίνοντας την ιστορία του κάθε τόπου απαντώ. Αυτή μπορεί να σου πει πολλά και να σε βοηθήσει να δεις το τραγούδι, τη μουσική και το χορό. Ένα καλό παράδειγμα σε αυτό είναι ότι σε πολλά ποντιακά τραγούδια υπάρχουν αναφορές στους Ακρίτες, όπως το Διγενή. Συνειδητοποιείς ότι δεν έχει να κάνει μόνο με τον ποιητικό έμμετρο λόγο εν είδη παραμυθιού της Αναγέννησης, όπως είχαμε μάθει περίπου στο Σχολείο. Οι Ακρίτες δεν ήταν ρόλοι, αλλά προγονικά πρόσωπα των Ποντίων. Οι Πόντιοι

τραγουδούν για αυτούς όπως εμείς για τον Κολοκοτρώνη, όπως οι Ηπειρώτες για το Μπότσαρη, οι Σαρακατσάνοι για τον Κατσαντώνη, οι Ρουμελιώτες για τον Διάκο και τον Ανδρούτσο κοκ. Και εδώ είναι η κοινή ιστορία όλων μας. Όταν τραγουδώ "ο Μάραντον", δεν τραγουδώ τραγούδι μόνο των Ποντίων αλλά και δικό μου, της βαθιάς μου πολιτιστικής κληρονομιάς.

Με αυτά θα καταπιαστούμε και νομίζω ότι το ταξίδι θα είναι υπέροχο.

Κεφάλαιο Α : Ελληνισμός

Ξεκινώντας, μέσα σε αυτό το χώρο της παράδοσης, αυτό που διαπιστώνεις σχετικά γρήγορα είναι πόσα πολλά διαφορετικά ακούσματα υπάρχουν, πόσοι διαφορετικοί χοροί, πόσες διαφορετικές διάλεκτοι. Αν θα έπρεπε να αποδώσουμε ένα κοινό άκουσμα ή χορό ή διάλεκτο που να περιγράφει τον Ελληνισμό ως έννοια, θα ήταν μάλλον δύσκολο γιατί θα έπρεπε να αναφέρουμε κάθε φορά σε ποιο κομμάτι του Ελληνισμού αναφερόμαστε. Και αυτό είναι ξεκάθαρο από την αρχή νομίζω. Αλήθεια όμως, γιατί υπάρχει τέτοιος πλούτος στην παράδοση του Ελληνισμού;

Και αναφέρομαι σκόπιμα σε Ελληνισμό και όχι απαραίτητα στους Έλληνες ως λαό και ως χώρα γιατί τότε θα έπρεπε να αφήσουμε εκτός τμήματα όπως η Κύπρος ή τους Έλληνες της Κάτω Ιταλίας και πιθανώς και τους Έλληνες σε άλλα μέρη της Γης. Όμως αυτό είναι αδιανόητο να γίνει για το λόγο ότι αν από το δέντρο, που πάνω του πατάμε εμείς ως Έλληνες, κόψεις έστω και ένα κλαδί τότε μόνο να χάσεις θα έχεις. Αυτό το δέντρο είναι η παράδοσή μας και αν σταματήσουμε να το ποτίζουμε τότε θα χάσει τους χυμούς του και θα ρίξει τους καρπούς του που είμαστε όλοι εμείς.

Ίσως αναρωτηθείτε όμως τι σχέση μπορεί να έχουν οι Έλληνες της Κάτω Ιταλίας με τους Ποντίους για παράδειγμα και με όλους εμάς. Την πιο άμεση θα έλεγα. Τόσο οι μεν όσο και δε, είναι Έλληνες άποικοι του 7ου αιώνα π.Χ. στις περιοχές αυτές. Οι δεσμοί που κρατούσαν με τη μητροπολιτική Ελλάδα ήταν αρκετά ισχυροί. Και η μητροπολιτική Ελλάδα είμαστε εμείς. Πώς θα είναι δυνατόν να κόψουμε αυτούς τους δεσμούς, την ίδια στιγμή που οι άνθρωποι αυτοί δηλώνουν με περηφάνια την Ελληνική τους καταγωγή;

Και εδώ νομίζω κρύβεται αυτή η πλούσια παράδοση. Στο ότι ο Ελληνισμός απλώθηκε γεωγραφικά με αποτέλεσμα να έρθει σε επαφή και με άλλους πληθυσμούς από τους οποίους επηρεάστηκε. Αυτό είναι εύκολο να το καταλάβουμε αν δούμε τις επιρροές τόσο στους Ποντίους

όσο και στους Έλληνες της Κάτω Ιταλίας. Και οι δύο είναι άποικοι των Αρχαίων Ελλήνων με την ίδια γλώσσα. Όμως, οι σημερινοί απόγονοι αυτών των αποίκων μιλούν μια παραλλαγή της αρχικής γλώσσας, μιλούν μία διάλεκτο που έχει σαφέστατα επηρεαστεί από την περιοχή στην οποία αναπτύχθηκαν. Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι αν και ποτέ στην αρχαιότητα δεν υπήρχε η έννοια του Ελληνισμού αλλά η έννοια της πόλης κράτους, στην ακμή της Αρχαίας Ελλάδας οι αποικίες αυτές διατηρούσαν στενές και άμεσες επαφές μεταξύ τους όπως και με περιοχές της Ελλάδας.

Όταν όμως έσβησε αυτή η ακμή η κάθε περιοχή στην ουσία αναπτύχθηκε μόνη της και ανάλογα με τις επιρροές που δεχόταν. Έτσι οι Έλληνες του Πόντου έπρεπε να επιβιώσουν μακριά από την μητροπολιτική Ελλάδα, που δεν υπήρχε άλλωστε ούτε ως έννοια την εποχή εκείνη. Όλα αυτά τα τμήματα του Ελληνισμού είτε εκτός μητροπολιτικής Ελλάδας είτε εντός, δεν είχαν ποτέ αποκτήσει τη συνείδηση της χώρας και του έθνους. Στην ουσία ήταν πολίτες είτε της περσικής, είτε της ρωμαϊκής, είτε της βυζαντινής είτε της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η συνείδηση αυτή άρχισε να αποκτάται από τον 18ο αιώνα και μετά σταδιακά και πιο έντονα με την Επανάσταση του 1821.

Εμείς με την σειρά μας έχω την αίσθηση ότι είμαστε αυτοί που προσπαθούμε να ενώσουμε όλα αυτά τα τμήματα σε ένα ενιαίο πλαίσιο και να διατηρήσουμε ζωντανή στην μνήμη μας όλη αυτή την πορεία του Ελληνισμού.

Το ότι αυτά τα διάσπαρτα τμήματα επιβίωσαν ανά τους αιώνες χωρίς να αφομοιωθούν από τους τοπικούς πολυάριθμους πληθυσμούς δείχνει και το πόσο δυνατή είναι η Ελληνική Ιστορία και παράδοση. Αντιθέτως τα τμήματα αυτά εκμεταλλεύτηκαν το μεγάλο συγκριτικό πλεονέκτημα του Ελληνισμού. Να προσαρμόζεται και να μπορεί να αφομοιώνει το ίδιο τα ξένα στοιχεία, να τα προσαρμόζει στα δικά του χαρακτηριστικά και να τα εξελίσει με τέτοιο τρόπο που να φαίνονται ως δικά του στοιχεία και όχι ξένα. Και αυτό το έκαναν οι Έλληνες από την πρώτη στιγμή που εμφανίστηκαν. Θα δούμε ότι από ένα Ινδοευρωπαϊκό σύνολο στην αρχή και ανάλογα με τις περιοχές στις οποίες θα εγκατασταθούν, θα αναπτύξουν διαφορετικά χαρακτηριστικά μεταξύ των διαφόρων φύλων, αφομοιώνοντας ουσιαστικά τους τοπικούς πληθυσμούς.

Στο σημείο αυτό τώρα θα θέσω το ερώτημα πώς μπορούμε να συνδέσουμε το σήμερα με το μακρινό χθες. Οι ρίζες του δέντρου πάνω στο οποίο στεκόμαστε εμείς οι Έλληνες είναι πολλές και βαθιές. Πώς αποδεικνύεις ότι τα στοιχεία του παρελθόντος είναι ακόμη ενεργά και περάσανε στο

σήμερα, όχι αυτούσια μεν αλλά ακέραια δε. Έστω και παραλλαγμένα ή συγκαλυμμένα από τις τοπικές αλληλεπιδράσεις, αλλά ζωντανά.

Σίγουρα η καταγεγραμμένη ιστορία μπορεί να βοηθήσει και αποτελεί τη βάση της έρευνας για τα περαιτέρω. Η γλώσσα επίσης, όπως αυτή ομιλείται τοπικά μπορεί να βοηθήσει να ενώσει τα κομμάτια αυτού του παζλ. Όμως, παραδέχομαι ότι την έρευνα αυτή τη βασίζω κυρίως στο αίσθημα και στο θυμικό ως γεννήτριες ερωτήσεων, στις οποίες τα προηγούμενα δύο εργαλεία (ιστορία, γλώσσα) θα προσπαθήσουν να απαντήσουν.

Στο σύντομο διάστημα που ασχολούμαι με τους παραδοσιακούς χορούς έχω γνωρίσει τις περιοχές Ήπειρο, Πόντο, Θράκη, Μακεδονία και λίγο από Δωδεκάνησα και Κυκλάδες. Όμως αυτή η περίοδος ήταν αρκετή να πυροδοτήσει το θυμικό ώστε να θέσει ερωτήσεις. Μάλλον θα έλεγα μαθηματικές υποθέσεις που θα πρέπει να απαντήσω.

Οι ήχοι και οι ρυθμοί από αυτές τις περιοχές είναι τελείως διαφορετικοί μεταξύ τους. Κάτι αναμενόμενο άλλωστε. Όμως το δαιμόνιο σε τσιγκλάει και αναρωτιέσαι αν ο αργός ρυθμός της Ηπείρου θυμίζει κάτι το τελετουργικό και αμέσως το συναίσθημα το συνδέει με το Αρχαίο Μαντείο της Δωδώνης, θυμάσαι τους Δελφικούς εορτασμούς, τους χορούς του Άγγελου Σικελιανού και διαπιστώνεις ότι είναι πάνω στο ίδιο μοτίβο. Βλέπεις εικόνες σε αγγεία και νομίζεις ότι καταλαβαίνεις το ρυθμό που έχει αποτυπώσει ο Αρχαίος καλλιτέχνης.

Ακούς τους ρυθμούς της Θράκης που είναι πιο γρήγοροι, πιο Διονυσιακοί και αμέσως στο μυαλό ξεπηδάνε οι Κορούβαντες, οι οργιαστικές λατρείες με νταούλι και αυλό κι αναρωτιέσαι αν μπορείς να τα συσχετίσεις αυτά τα δύο.

Κοιτάς τους χορούς του Πόντου στους οποίους οι χορευτές είναι πιασμένοι με τέτοιο τρόπο που ο ένας ακουμπά πάνω στον άλλο. Τα βήματα μικρά, επιθετικά σχεδόν και κοφτά. Αμέσως φαντάζεσαι πως βλέπεις την Αρχαιοελληνική φάλαγγα, τον τρόπο που κινιόταν στην μάχη και θέλεις να το τεκμηριώσεις.

Μια άλλη ομοιότητα που το θυμικό σου διακρίνει είναι το ότι ο ρυθμός του ζωναράδικου και πιο πολύ του Τσέστου μπορεί να ταιριάζει με την Ταραντέλα Πίτσικα της Κάτω Ιταλίας..

Στην πορεία θα τεθούν και άλλες τέτοιες ερωτήσεις πιθανώς, αλλά προς το παρόν νομίζω ότι έχουμε αρκετά στα χέρια ώστε να αρχίσουμε να μεθοδεύουμε την εργασία μας.

Μέχρι στιγμής συλλέγω διάφορα στοιχεία έτσι ώστε να μπορώ να είμαι σε θέση να κάνω ασφαλείς εκτιμήσεις. Η υπόθεση με την σύνδεση των χορών που έκανα παραπάνω μπορεί να

ειπωθεί ότι έχει κάποια βάση. Το επόμενο βήμα είναι να γνωρίσουμε τα πολιτιστικά στοιχεία των υπόλοιπων πληθυσμών που είναι όμοροι έτσι ώστε να μπορέσουμε να ξεχωρίσουμε τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των διαφορετικών ομάδων πληθυσμών. Ιδίως στην περιοχή της Ηπείρου, της Μακεδονίας και της Θράκης η μίξη των πληθυσμών που έγινε στην διάρκεια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ήταν σημαντική με αποτέλεσμα να είναι λίγο δυσδιάκριτα τα όρια αναφορικά με το τι μπορεί να θεωρηθεί επίδραση του Αρχαίου στην δημιουργία ρυθμών, αλλά και τι μπορεί να θεωρήσει ο κάθε πληθυσμός δικό του χαρακτηριστικό.

Η μίξη αυτή άλλωστε που έγινε αυτή την περίοδο στην περιοχή των Βαλκανίων δημιούργησε και όλα αυτά τα εθνικιστικά θέματα που έχουν ταλαιπωρήσει αυτή τη χερσόνησο τόσα χρόνια. Και μην νομίζουμε ότι αυτά έχουν εξαλειφθεί σήμερα. Εδώ είναι όλα τα θέματα αυτά και αρκετά ζωντανά, για το λόγο ότι ο χώρος της χερσονήσου των Βαλκανίων είναι περιορισμένος και ο ζωτικός χώρος κάθε λαού μπαίνει στο ζωτικό χώρο του άλλου. Αν στο μείγμα αυτό προσθέσουμε και την αλαζονεία των Τούρκων που θεωρούν τον εαυτό τους ακόμη Οθωμανική Αυτοκρατορία, βλέπουμε πόσο δύσκολο είναι να τραβήξουμε γραμμές μεταξύ των παραδόσεων διαφόρων λαών.

Ευτυχώς για εμάς τους Έλληνες η Αρχαία μας Ιστορία είναι πλούσια, παγκόσμια και κυρίως καταγεγραμμένη και αυτό μας βοηθάει να πατήσουμε σε γερές βάσεις ώστε να μπορούμε να αποδείξουμε πολλά πράγματα. Να ένα παράδειγμα που νομίζω ότι είναι χαρακτηριστικό. Τους ρυθμούς και τους σκοπούς της Θράκης οι Βούλγαροι τους χαρακτηρίζουν δικούς τους, λόγω της γκάιντας και του τυμπάνου. Όμως, η ύπαρξη του άσκαυλου και του ταμπούρλου από τους Αρχαίους Έλληνες δυσκολεύει την απόδειξη του ισχυρισμού τους..

Πολύ φοβάμαι ότι τέτοιους ισχυρισμούς θα συναντήσουμε αρκετούς στην πορεία. Θα μοιάζουν με τους λωτούς που θα μας καλούν κάποιοι να φάμε και να ξεχάσουμε την Ιστορία μας. Πολύ φιλόσοφοι και θεωρητικά ειδήμονες έχουν αναφέρει ότι δεν μπορείς να συνδέσεις το Αρχαίο με τον νέο Ελληνικό στοιχείο. Οι αποδείξεις γι' αυτό όμως είναι έωλες κατά τη γνώμη μου όσο κι αν προσπαθούν να τις επιβάλλουν περισσότερο βασιζόμενοι στην θέση τους παρά σε πραγματικά στοιχεία. Στηρίζονται άλλωστε στην μίξη των πληθυσμών που έγινε με τα χρόνια για να το τεκμηριώσουν αυτό. Όμως ο Φυσικός γνωρίζει ότι όταν αναμιγνύεις υλικά με διαφορετικά ειδικά βάρη, όταν θα σταματήσει το δυναμικό φαινόμενο της μίξης, αυτά τα υλικά θα ξεχωρίσουν με βεβαιότητα. Ο Μαθηματικός επίσης γνωρίζει ότι οποιοδήποτε θεώρημα πρέπει να μπορεί και να αποδεικνύεται.

Έτσι για μένα ο Ελληνισμός είναι ένα σύνολο ανθρώπων, ιδεών, παραδόσεων, ήχων οι οποίοι έχουν κοινή πνευματική ρίζα κυρίως. Είμαι οπαδός της άποψης του Ισοκράτη *“Τοσούτον δ’ απολέλοιπεν η πόλις ημών περί το φρονεῖν και λέγειν τους άλλους ανθρώπους, ώσθ’ οι ταύτης μαθηταί των άλλων διδάσκαλοι γεγόνασι και το των Ελλήνων όνομα πεποίηκε μηκέτι του γένους, αλλά της διανοίας δοκεῖν είναι, και μάλλον Έλληνας καλείσθαι τους της παιδείσεως της ημετέρας, ή τους της κοινής φύσεως μετέχοντας”* .

Αν θεωρήσουμε το αντίθετο τότε θα πρέπει να πούμε ότι εμείς ως Χριστιανοί δεν έχουμε σχέση με τον Ιησού Χριστού μόνο και μόνο γιατί δεν γεννηθήκαμε στην Ιουδαία. Όμως ασπαζόμενοι τις ιδέες Του και το κήρυγμά Του είμαστε συνεχιστές του έργου Του. Ανήκουμε στην ομάδα των ανθρώπων που ακολουθούν το Χριστιανισμό, κατ’ αντιστοιχία του Ελληνισμού.

Ωστόσο, πιστεύω ότι στην πορεία μπορεί να αποδειχθεί και η φυσική σύνδεση του Αρχαίου με το Νέο Ελληνικό στοιχείο, ιδίως στους τόπους που το Αρχαίο άνθισε και αναπτύχθηκε έντονα.

Νομίζω ότι πλέον είμαστε έτοιμοι, χρησιμοποιώντας ως αφετηρία τις προηγούμενες παραγράφους, να ξεκινήσουμε την πορεία μας εξετάζοντας στο επόμενο κεφάλαιο την πορεία του Ελληνισμού στον χρόνο.

“Τ’ άλογα τα οποία με σύρουν με το άρμα, με μετέφεραν εκεί όπου φθάνει η εσωτερική ορμή της ψυχής μου.....αφού προηγουμένως εγκατέλειψαν τα ανάκτορα της νύκτας...” Παρμενίδης